



यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई



वार्षिक  
अहवाल  
१९९६-९७





यशवंतराव चव्हाण यांचे निवासस्थान 'विरंगुळा' कराड.

## यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई

### विश्वस्त मंडळ सदस्य

१. मान. श्री. शरदराव पवार अध्यक्ष
२. मान. श्री. दादासाहेब रूपवते उपाध्यक्ष
३. मान. श्री. मोहन धारिया कार्याध्यक्ष
४. मान. बॅ. राजा भोंसले सरचिटणीस
५. मान. श्री. अरुण डहाणूकर कोषाध्यक्ष
६. मान. डॉ. व्ही. सुब्रमण्यन् मानद संचालक
७. मान. श्री. सुधाकरराव नाईक
८. मान. श्री. शिवाजीराव पाटील-निलंगेकर
९. मान. डॉ. निळकंठराव कल्याणी
१०. मान. प्रा. पी.बी. पाटील
११. मान. श्री. राम प्रधान
१२. मान. श्री. गुलाम गौस
१३. मान. श्री. लक्ष्मण माने
१४. मान. श्री. वसंतराव कार्लेकर
१५. (रिक्त)
१६. (रिक्त) } महाराष्ट्र शासन प्रतिनिधी

### कार्यकारिणी सदस्य

१. मान. श्री. शरदराव पवार
  २. मान. श्री. दादासाहेब रूपवते
  ३. मान. श्री. मोहन धारिया
  ४. मान. बॅ. राजा भोंसले
  ५. मान. श्री. अरुण डहाणूकर
  ६. मान. डॉ. व्ही. सुब्रमण्यन्
  ७. मान. श्रीमती प्रतिभाताई पाटील
  ८. मान. श्री. ज्ञानेश्वर खेरे
  ९. मान. श्री. ना.धो. महानोर
  १०. मान. श्री. हुसेन दलवाई
  ११. मान. श्री. नरेंद्रजी तिडके
  १२. मान. श्री. एन.के.पी. साळवे
  १३. मान. श्री. के.बी. आबाडे
  १४. मान. श्री. ह.गो. वर्तक
  १५. मान. श्री. डॉ. रवि बापट
  १६. मान. श्री. प्रतापराव भोंसले
  १७. मान. श्री. शिवाजीराव गि. पाटील
  १८. मान. श्री. अप्पासाहेब उर्फ सा. रे. पाटील
  १९. मान. श्री. अंकुशराव टोपे
  २०. मान. श्री. विष्णुआण्णा पाटील
- अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य सहकारी बँक लि.

### कार्यकारी समिती

१. मान. श्री. शरदराव पवार
३. मान. श्री. मोहन धारिया
५. मान. श्री. अरुण डहाणूकर
७. मान. श्री. ज्ञानेश्वर खेरे
२. मान. श्री. दादासाहेब रूपवते
४. मान. बॅ. राजा भोंसले
६. मान. डॉ. व्ही. सुब्रमण्यन्
८. मान. श्री. हुसेन दलवाई

श्री. जि.ल. परब - संचालक (प्रशासन)



## यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई

महाराष्ट्र महिला व्यासपीठ	संयोजिका	श्रीमती नीलम गोन्हे
नवभारत युवा आंदोलन	संयोजक संघटक	श्री. प्रेमानंद रूपवते श्री. दत्ता बाळसराफ
कृषि व सहकार व्यासपीठ	निमंत्रक संयोजक	श्री. ज्ञानेश्वर खैरे श्री. त्र्यं.भा. खेडकर
सांस्कृतिक विभाग	निमंत्रक संघटक	श्री. विनय नेवाळकर श्री. सुनिल यातावलकर
भोक्त कायदेविषयक सहाय्य व सत्ता उपक्रम	अध्यक्ष सचिव	श्री. सत्यरंजन धर्माधिकारी श्री. एम. बी. पवार
यशवंतराव चव्हाण ग्रंथालय	ग्रंथालय सत्तागार ग्रंथपाल	श्रीमती पी.ए. निंबाळकर श्री. व्ही.आर. कामत
यशवंतराव चव्हाण सभागृह (ऑडिटोरियम)	व्यवस्थापक	श्री. विजय देसाई
यशवंतराव चव्हाण कलादातन	व्यवस्थापक	कु. उज्वला आडिवरेकर
पद्यायत राज प्रशिक्षण प्रकल्प	मानद संत्तागार आर्थिक संत्तागार	डॉ. व्ही.बी. मांडलेकर श्री. व्ही. गणपती
प्रथम - प्राथमिक शिक्षण उपक्रम	कार्यकारी सचिव	डॉ. माधव चव्हाण
मानद वास्तु विस्तारद		मे. शशी प्रमु अॅण्ड असोशिएटस्
यशवंतराव चव्हाण केंद्र इमारत देखमाल	मानद संत्तागार इंजिनियरिंग कन्सल्टींग इंजिनियर	श्री. एम.डी. काळे श्री. के.टी. अय्यंगार
सांविधिक लेखा परीक्षक		मे.के.बी. म्हेंत्रे आणि कंपनी
अंतर्गत लेखा परीक्षक		मे. पोंसे - कुलकर्णी आणि कंपनी.

# यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई

सन (१९९६ - ९७) चा अहवाल

## १. कार्यकारी समितीचे कामकाज

यशवंतराव चव्हाण यांचे विचार व कार्य प्रसारण करण्यासाठी प्रतिष्ठानतर्फे विविध प्रकारचे उपक्रम राबविण्यात येत असून त्यांची आखणी व अंमलबजावणी करण्यासाठी कार्यकारी समितीच्या बैठका वेळेवेळी झाल्या. या बैठकांमध्ये विश्वस्त मंडळाने सन १९९६-९७ च्या काळात जे कार्यक्रम घ्यावयाचे ठरविले होते, त्यासंबंधी आखणी करण्यात येऊन अंमलबजावणी करण्यात आली. प्रतिष्ठानचे सदस्य अधिकारी, कर्मचारी आणि विविध विभागांचे प्रमुख नियमितपणे आपले कामकाज करीत असतात.

## २. यशवंतराव चव्हाण सेंटरमधील उपक्रम :

१) मुख्य सभागृह : यशवंतराव चव्हाण केंद्रीय सभागृहाचा वापर प्रतिष्ठानने आयोजित केलेल्या विविध कार्यक्रमांसाठी तसेच निरनिराळ्या सामाजिक संस्था व शासनातर्फे आयोजित केलेल्या सभा, संमेलने, चर्चा, परीसंवाद, चित्रपट, सांस्कृतिक कार्यक्रम यासाठी करण्यात आला. मराठी, गुजराथी, हिंदी व इंग्रजी नाटके, संगीत सभा आदी कार्यक्रमही वर्षभर झाले. महाराष्ट्र शासनातर्फे चित्रपट महोत्सव साजरा झाला. विविध सोयी उपलब्ध केल्यामुळे प्रतिष्ठानच्या सभागृहाला सारखी मागणी असून वर्षभर कार्यक्रम सुरु असतात. यावर्षी ४८४ छोटे मोठे कार्यक्रम झाले.

यशवंतरावजी चव्हाण यांच्या तैलचित्राचे अनावरण भारताचे पंतप्रधान मान. श्री. एच.डी. देवे गौडा यांच्या शुभहस्ते केंद्र सभागृह परिसरात जयंती दिनी. १२ मार्च १९९७ रोजी करण्यात आले.

२) परिषद गृह (कॉन्फरन्स हॉल) : परिषद गृहाचा अधिक वापर होण्याच्या दृष्टीने परिषद गृहाचे नूतनीकरण करण्यात येत असून त्यामध्ये अद्यावत सुविधा उपलब्ध करण्याचे ठरले आहे. तसेच ४ थ्या मजल्यावरील ब्लॉकचे नुतनीकरण करण्याचे ठरले आहे.

३) ललित कला दालन : मध्यवर्ती केंद्रातील ललित कला दालनामध्ये अनेक मान्यवर कलाकारांची रंगचित्रे, छायाचित्रे, रेखाटनचित्रे, पोंटरी सारख्या हस्तकलेच्या वस्तु यांची विविध प्रदर्शने झाली. नवोदित कलाकारांना प्रोत्साहन देण्यासाठी कलादालनातर्फे "मान्सून शो" तसेच ज्येष्ठ कलाकारांच्यासाठीही "मान्सून शो" आयोजित करण्यात आले. गणेश शो व शाळकरी मुलासाठी चित्र स्पर्धा आयोजित करण्यात आली. यामुळे यशवंतराव चव्हाण केंद्र आणि कलादालनाला चांगली प्रसिध्दी मिळाली.

देश व महाराष्ट्राच्या विकासाशी संबंधित सामाजिक, राजकीय व आर्थिक स्वरूपाच्या परिषदा व चर्चासत्रे घेण्यासाठी तसेच नवोदित कलाकारांना प्रोत्साहन देण्यासाठी मुख्य सभागृह तसेच ललित कला केंद्र सवलतीच्या दरात देण्यात येते.

## ३. सांस्कृतिक विभाग

वार्षिक वर्गणी रूपये ५००/- देऊन कोणत्याही व्यक्तिला अथवा ७५०/- देऊन पती-पत्नी यांना "रंगस्वर" चे सभासद होता येते. अशा सदस्यांना रंगस्वरतर्फे होणा-या नाटय, चित्रपट, गायन आदी कार्यक्रमाचा आस्वाद

संगतलतीच्या दरात घेता येतो. ही सबलत प्रतिष्ठाच्या आजीव सदस्यांसाठी सुध्दा उपलब्ध आहे. तसेच सांस्कृतिक विभागासाठी सत्त्वागार समिती व संघटन समितीही स्थापना करण्यात आली आहे.

#### ४. यशवंतराव चव्हाण ग्रंथालय :

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानच्या अनेक उद्दिष्टांपैकी ग्रंथालय उभे करण्याची कल्पना होती. त्याप्रमाणे १ मार्च १९९६ पासून ग्रंथालय समामसादी सुरु करण्यात आले आहे. ग्रंथालयात कृषि, पर्यावरण, ग्रामीण विकास, सहकार, समाजशास्त्र, कायदा इत्यादी विषयांवरील ग्रंथ विकत घेकले आहेत. प्रतिष्ठानने सुरु केलेल्या उपक्रमांना पुस्क असे हे विषय आहेत. ग्रंथालयांत अनेक विषयावरील "संदर्भ ग्रंथ" उपलब्ध आहेत. वाचकांच्या सोयीसाठी झेरॉक्स मशिनची व्यवस्था करण्यात आली आहे. हे संदर्भ ग्रंथालय असल्याने वाचकांसाठी बसण्याची व्यवस्था करण्यात आली आहे.

प्रतिष्ठानच्या आजीव सदस्यांना ग्रंथालय विनामूल्य उपलब्ध आहे. ग्रंथालयात ९३५० पुस्तके असून संगणकवर त्याची नोंद करण्याचे काम सध्या सुरु आहे. १ एप्रिल १९९६ पासून ३१ मार्च १९९७ या काळात रुपये २,३८,९५८/- किमतीचे ग्रंथ खरेदी करण्यात आली आहेत. ग्रंथ खरेदीबाबत खालील निवड समिती नियुक्त करण्यात आली असून या समिती सदस्यांच्या मान्यतेने पुस्तके खरेदी केली जातात.

(१) न्यायमूर्ती चंद्रशेखर घमाधिकारी (२) डॉ. व्ही. सुब्रमण्यम्, (३) श्री. हुसेन दलवाई (४) श्री. अनंतराव फटील (५) श्रीमती पी.ए. निंबाळकर.

#### ५. केंद्रीय इमारतीमधील प्रशिक्षण केंद्र : युरोपियन युनियनशी सहकार्य :

युरोपियन युनियनच्या भारतीय विभागाचे सहकार्य प्रतिष्ठान उपक्रमांना लाभत असून महाराष्ट्रातील सहकार, व्यापार, उद्योग व सामाजिक क्षेत्रात वृद्धीसाठी ते महत्वाचे आहे. पंचायत राज प्रशिक्षण योजना त्यानी उपलब्ध केलेल्या निधीतून कार्यान्वित होत आहे. युरोपियन युनियनद्वारे निरनिराळ्या क्षेत्रात प्रकल्प उभारण्यासाठी आर्थिक मदत उपलब्ध असल्याची प्रसिध्दी महाराष्ट्रात केली आहे. त्याचा फायदा व्यापारी-उद्योजकांस होईल. ज्यामुळे उत्पादन वाढून निर्यातीस मदत होईल व संयुक्त प्रकल्प हाती घेता येतील. "इलेक्ट्रॉनिक डाटा इंटरचेंज", मल्टीमोडल ट्रान्सपोर्ट बगैरेबाबत प्रशिक्षण देण्यात येते, त्याचा उपयोग व्यापार वृद्धीसाठी होतो. युरोपियन बिझिनेस इन्फरमेशन सेंटर स्थापन करण्यात आले असून त्यामधून भारत व युरोपमधील व्यापार-उद्योग व अन्य क्षेत्रातील माहिती सत्वर मिळते. युरोपियन युनियनच्या प्रतिनिधीशी प्रतिष्ठानने वेळेवेळी प्रकल्पाबाबत उपयुक्त चर्चा केली आहे.

#### ६. यशवंतरावजी चव्हाण यांचे कराड येथील निवासस्थान "विरंगुळा" :

मा. यशवंतरावजी चव्हाण यांनी कराड, जि.सातारा येथे शिवाजी को. ऑप. हौसिंग सोसायटी लि. या गृहसचना सहकारी संस्थेमध्ये "विरंगुळा" हे आपल्या मालकीचे निवासस्थान बांधले होते. त्यांच्या निधनानंतर त्यांनी केलेल्या मृत्युपत्रानुसार ती सर्व मिळकत श्री. सिध्दार्थ विक्रम चव्हाण यांच्या मालकीची झाली. काही अपविहृत्य कारणामुळे सदर मिळकत श्री. सिध्दार्थ चव्हाण यांनी विक्री करण्याचा निर्णय घेतला. सदर वास्तुमध्ये मान. यशवंतरावजी चव्हाण यांचे अनेक वर्षे वास्तव्य, सान्निध्य व संबंध लक्षात घेता, या वास्तुचे स्मारक-मुन्य अमोल आहे. यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान मुंबई, यशवंतरावजी चव्हाण यांची स्मृती जतन करण्यासाठी स्थापना झाले असून त्यांचे कार्य अखंड चालू ठेवण्यासाठी कटिबद्ध आहे. सदर वास्तु प्रतिष्ठानच्या उद्दिष्टानुसार जर्नलितीचे उपक्रम राबविण्यासाठी उपयुक्त होईल. म्हणून प्रतिष्ठानने ती योग्य किंमतीस खरेदी केली. सदर वास्तुमध्ये जर्नलितीचे उपक्रम राबविण्याच्यादृष्टीने विचार होत आहे.

## ७. अनुबोधपट

प्रतिष्ठानतर्फे खालील अनुबोधपट तयार झाले असून त्यापैकी काही प्रदर्शित झाले आहेत :

१. श्री. एस्.एस्. जोशी - प्रदर्शित झाला व व्हिडीओ कॅसेट काढण्यात आली.
२. तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री जोशी - प्रदर्शित झाला.
३. कवि कुसुमाग्रज - प्रदर्शित झाला.
४. श्री. पु.ल. देशपांडे लवकरच प्रदर्शित होईल.

५. कॉ. डांगे यांच्यावरील अनुबोधपट श्री. विनय नेवाळकर यांनी तयार करावयाचा असून बाकी सर्व चित्रपट डॉ. जब्बार पटेल यांच्या दिग्दर्शनाखाली तयार झाले व त्यांचे सर्वत्र स्वागत होत आहे. तसेच चव्हाणसाहेबांवरील चित्रपटाबाबत डॉ. जब्बार पटेल यांच्याशी वेळोवेळी चर्चा झाली. हा चित्रपट ते लवकरच हाती घेतील.

## ८. चित्रफित : व्हिडीओ कॅसेट :

१. देशभक्त केशवराव जेधे यांच्या जन्मशताब्दी प्रित्यर्थ प्रतिष्ठानने त्यांच्या जीवन आणि कार्य या विषयावर व्हिडीओ-अनुबोधपट तयार करण्याचे मान्य केले. राम गबाले एन्टरप्रायझेस यांनी न्युमॅटिक हायबॅन्ड व्हिडीओ अनुबोधपट तयार केला. सदर अनुबोधपट प्रसारणासाठी मुंबई दुरदर्शनकडे दिलेला आहे.

२. श्री. लीलाधर हेगडे, साने गुरुजी आरोग्य मंदिर, मुंबई यांना "स्वातंत्र्य संग्राम प्रदर्शन" ऑडिओ कॅसेट काढण्यासाठी प्रतिष्ठानने भरीव आर्थिक मदत उपलब्ध केली. "स्वातंत्र्य सुर्य उगवला" ही ऑडिओ कॅसेट निर्मिती झालेली आहे.

३. लावणी रुपदर्शन चित्रफित : महाराष्ट्रातील पारंपारिक लोककलातील अग्रणी ठरलेल्या लावण्या अद्यापी समृद्ध आहेत. तमाशा कला विकास मंदिर, मुंबई यांनी मे ९२ मध्ये "लावणी रुपदर्शन" हा कार्यक्रम चव्हाण सेंटरमध्ये केला होता. ट्रॉयका फिल्म कंपनीचे श्री. विनय नेवाळकर यांनी "लावणी रुपदर्शन" एकसंध चित्रफित तयार करण्याचा प्रस्ताव सादर केला व त्यानुसार प्रतिष्ठानने चित्रफित तयार करण्यासाठी आवश्यक तो निधी उपलब्ध करण्याचे मान्य केले. ते चित्रफित तयार करीत आहेत.

## ९. खुली निबंध स्पर्धा

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानतर्फे दरवर्षी खुल्या निबंध स्पर्धा आयोजित करण्यात येतात. सन १९९६ साली खुली निबंध स्पर्धा खालील तीन विषयांवर आयोजित करण्यात आली होती.

१. भारतीय स्वातंत्र्य दिनाची पन्नास वर्षे.
२. सामाजिक समानता आणि राष्ट्रीय एकात्मता
३. नवीन अर्थव्यवस्था : सहकारी संस्थांचे भवितव्य

ही खुली निबंध स्पर्धा प्राध्यापक, शिक्षक, विद्यार्थी, संशोधक, वृत्तपत्रलेखक, प्रौढ नागरिक यांच्यासाठी खुली होती. निबंध स्पर्धेसाठी खालीलप्रमाणे पारितोषिके ठेवण्यात आली होती.



- अ) प्रथम पारितोषिक रुपये ५,०००/-
- ब) द्वितीय पारितोषिक रुपये ३,०००/-
- क) तृतीय पारितोषिक रुपये २,०००/-

निवड समितीने निवड केलेल्या विजेत्यांना यशवंतराव चव्हाण यांच्या पुण्यतिथी दिनी (२५-११-१९९६) व जयंती दिनी दि. (१२-३-१९९७) रोजी ही पारितोषिके प्रदान करण्यात आली.

#### १०. यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालयीन नियतकालिके पारितोषिक योजना

यशवंतराव चव्हाण यांना सामाजिक, आर्थिक, शैक्षणिक आदी क्षेत्रासमवेत साहित्य, सांस्कृतिक क्षेत्राबाबतही विशेष आवड होती. हे लक्षात घेऊन यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानने नवोदित महाविद्यालयीन विद्यार्थी, लेखक, कवि यांना प्रोत्साहन देण्यासाठी महाविद्यालयांकडून प्रकाशित होत असलेल्या वार्षिक नियतकालिकांमधील (मॅगझीन) उत्कृष्ट नियतकालिकांसाठी "यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालयीन नियतकालिके पारितोषिक योजना" मंजूर केलेली आहे. या योजनेचा आराखडा खालील प्रमाणे आहे.

ही योजना महाराष्ट्रातील सर्व विद्यापीठामधील महाविद्यालयांसाठी आहे. योजनेनुसार पारितोषिके खालीलप्रमाणे आहेत.

- १. प्रथम पारितोषिक - रुपये १५,०००/-
- २. द्वितीय पारितोषिक - रुपये १०,०००/-
- ३. तृतीय पारितोषिक - रुपये ५,०००/-

उत्तेजनार्थ पारितोषिक प्रत्येकी रुपये ३,०००/- मंजूर करण्यात आलेली आहेत. प्रत्येक विद्यापीठामधील एकातरी महाविद्यालयांस पारितोषिक मिळावे अशी इच्छा आहे. प्रथम, द्वितीय, तृतीय पारितोषिक मिळालेल्या महाविद्यालयीन - विद्यापीठास सोडून, इतर विद्यापीठातील महाविद्यालयांच्या सर्वोत्कृष्ट नियतकालिकास उत्तेजनार्थ पारितोषिक रुपये ३,०००/- देण्यात येईल. सविस्तर योजना माहिती विद्यापीठास पाठविण्यात आली आहे.

#### ११. यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालयीन साहित्य पारितोषिक योजना :

महाविद्यालयाती १२ वी उत्तीर्ण झालेल्या विद्यार्थ्यांसाठी साहित्य स्पर्धा - कथा - कविता - लेख आयोजित करण्याचे मान्या झाले आहे. लेख, कथा, व कविता असे तीन विभाग करून प्रत्येकी प्रथम पारितोषिक रुपये ३,०००/- द्वितीय रुपये २,०००/- व तृतीय रुपये १,००० देण्यात येतील.

वर्तमानपत्रांमध्ये प्रसिध्दी देऊन व विद्यापीठांस/महाविद्यालयांस पत्रे पाठवून स्पर्धेविषयी माहिती देण्यात येईल.

#### १२. यशवंतराव चव्हाण राज्यस्तरीय पारितोषिक :

खालील क्षेत्रात कार्य करणा-या मान्यवर व्यक्ती वा संस्थेला चक्रीय पध्दतीने दरवर्षी राज्यस्तरीय पारितोषिक व मानपत्र देण्यात येते.

- १. यशवंतराव चव्हाण कृषि औद्योगिक समाजरचना पारितोषिक



२. यशवंतराव चव्हाण सामाजिक एकात्मता पारितोषिक
३. यशवंतराव चव्हाण ग्रामीण विकास पारितोषिक
४. यशवंतराव चव्हाण मराठी साहित्य संस्कृती पारितोषिक

दिनांक २५-११-१९९६ रोजी मान. यशवंतराव चव्हाण यांच्या पुण्यतिथीचे दिवशी यशवंतराव चव्हाण ग्रामीण विकास राज्यस्तरीय पारितोषिक कृषिभूषण - वृक्षमित्र श्री. अरुण निकम - चाळीसगांव जि. जळगांव यांना देण्याचे जाहीर करण्यात येऊन त्याच दिवशी संपन्न झालेल्या पुण्यतिथी कार्यक्रमाच्या वेळी न्यायमूर्ती पी.बी. सावंत यांच्या हस्ते मानपत्रासह प्रदान करण्यात आले.

### १३. यशवंतराव चव्हाण राष्ट्रीय पुरस्कार व मानपत्र :

कै. यशवंतरावजी चव्हाण यांच्या स्मृतीप्रित्यर्थ दरवर्षी राष्ट्रीय एकात्मता, लोकशाही मूल्ये, सामाजिक-आर्थिक विकास या क्षेत्रामध्ये उत्कृष्ट सेवा करणा-या नामवंत व्यक्तीला यशवंतराव चव्हाण राष्ट्रीय पुरस्कार व मानपत्र देण्यात येते. पुरस्काराची रक्कम एक लाख रुपये असून सुयोग्य व्यक्तीची निवड करण्यासाठी सर्वोच्च न्यायालयचे माजी मुख्य न्यायाधीश न्या. बाय. व्ही. चंद्रचूड यांचे अध्यक्षतेखाली एक समिती नेमण्यात आली आहे. डॉ. एम्.एस. स्वामिनथन, डॉ. वसंतराव गोवारीकर, डॉ. होमी सेठना व श्री. के.सी. पंत हे समितीचे सदस्य आहेत. त्यांनी केलेल्या निवडीनुसार हा पुरस्कार देण्यात येतो. सन १९९४ चा राष्ट्रीय पुरस्कार श्री. मधु दंडवते यांना माजी पंतप्रधान श्री. चंद्रशेखर यांच्या हस्ते २५-११-१९९५ रोजी मान. श्री. दादासाहेब रूपवते यांच्या अध्यक्षतेखाली झालेल्या समारंभात देण्यात आला. सन १९९५ चा राष्ट्रीय पुरस्कार पंजाबचे भूतपूर्व मुख्यमंत्री सरदार बियांतसिंग यांना (मरणोत्तर) १२ मार्च १९९६ रोजी मान. यशवंतरावजी चव्हाण यांच्या ८३ व्या जयंती कार्यक्रमाच्यावेळी जम्मू काश्मीरचे माजी मुख्यमंत्री डॉ. फारूख अब्दुल्ला यांच्या हस्ते सरदार बियांतसिंग यांच्या पत्नी श्रीमती जसवंत कौर यांना प्रदान करण्यात आला. सन १९९६ चा राष्ट्रीय पुरस्कार श्री. सी. सुब्रमण्यम् माजी केंद्रीय मंत्री व राज्यपाल, महाराष्ट्र राज्य यांना भारताचे पंतप्रधान श्री. एच.डी. देवे गौडा यांच्या हस्ते यशवंतरावजी चव्हाण यांच्या ८४ व्या जयंती दिनी १२ मार्च १९९७ रोजी मानपत्रासह प्रदान करण्यात आला.

### १४. प्रतिष्ठान प्रकाशने :

१) भारतीय भटके व विमुक्त जाती संशोधन प्रकल्प : श्री. लक्ष्मण माने यांनी प्रतिष्ठानच्या सहयोगाने "विमुक्तायन" महाराष्ट्रातील विमुक्त जमाती : एक चिकित्सक अभ्यास, हा संशोधन ग्रंथ खूप अडचणीवर मात करून पूर्ण केला. सदर ग्रंथाचे विमोचन भारताचे पंतप्रधान श्री. एच.डी. देवे गौडा यांच्या हस्ते यशवंतरावजी चव्हाण यांच्या जयंती समारंभामध्ये दि. १२ मार्च १९९७ रोजी करण्यात आले.

२) यशवंतरावजी चव्हाण यांचे चरित्र विशेषतः शाळा-कॉलेजातील विद्यार्थ्यांसाठी श्री. अनंतराव पाटील यांनी लिहावे असा निर्णय घेण्यात आला, त्यानुसार श्री. पाटील यांनी चरित्र लिहिले आहे व ते छापून लवकरच तयार होईल.

३) "सहयाद्रीचे वारे" हे पुस्तक महाराष्ट्रातील ग्रंथालयांना भेट म्हणून देण्यात आले.

### १५. अंधश्रद्धा निर्मूलन कार्य

महाराष्ट्र अंधश्रद्धा निर्मूलन समिती व यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान यांच्या संयुक्त विद्यमाने गेल्या तीन वर्षांपासून अंधश्रद्धा निर्मूलनाचा महत्वपूर्ण प्रकल्प डॉ. नरेंद्र दाभोळकर यांच्या नेतृत्वाखाली राज्यभर

संबंधित यात येत आहे. या प्रकल्पानुसार अंधभ्रष्टा निर्मूलन करणा-या शिक्षकांचे प्रबोधन करण्यात येते. सत्यशोध प्रज्ञा परीक्षा घेण्यात येते आणि यशस्वी व्यक्तींना प्रमाणपत्रे देण्यात येतात. आंबेजोगाई, सातारा, शहर, संकली शहर, मालवण, वेंगुर्ला, बेळगांव, कोरेगांव, खटाव, माण, फलटण, खंडाळा, वाई, महाबळेश्वर, जावळी, पाटण, जावनना, लातूर, मोरगाडा (ठाणे), इंचलकरंजी, कबनूर (कोल्हापूर) जव्हार, उस्मानाबाद, पुणे येथे शिबिरे घेण्यात आली. सत्यशोध प्रज्ञा परिषेला सुमारे ३०,००० शिक्षक विद्यार्थी बसले होते. या महत्वपूर्ण कार्यक्रमाचे राज्यभर स्वागत होत असून खेडोपाडी प्रतिष्ठानचे नावही पोहोचले आहे. उर्वरित भागात हे कार्य पोहोचावे म्हणून सन १९९८ पर्यंत या संयुक्त प्रकल्पास प्रतिष्ठानने मान्यता दिली आहे. तसेच "शोध मानामतीचा बोध मनाच्या आरोग्याचा - मराठवाडा मोहिम" या कार्यक्रमास प्रतिष्ठानने भरीव आर्थिक सहाय्य उपलब्ध केले. चालू वर्षाच्या अंदाजपत्रकांत दोन लाख रुपयांची तरतूद करण्यात आली आहे.

**१६. यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान व महाराष्ट्र शासन मिळून युरोपियन युनियनच्या सहकार्याने सुरु असलेला पंचायत राज सदस्यांचा प्रशिक्षण प्रकल्प :**

राज्यातील ग्रामपंचायत, पंचायत समिती व जिल्हा परिषद सदस्यांच्या प्रशिक्षणाची अंदाजे रुपये ३.५ कोटीची योजना प्रतिष्ठानने हाती घेतली आहे. यापैकी रुपये ८८.०० लाख युरोपियन युनियन देणार असून उर्वरित रक्कम महाराष्ट्र शासन खर्च करणार आहे. आतापर्यंत युरोपियन युनियनने २८.१४ लाख रुपये वित्तिले केले आहेत. एकूण १,६०,००० ग्रामपंचायत सदस्य व ५,१०० पंचायत समिती व जिल्हा परिषद सदस्यांचे प्रशिक्षण घेण्यात येणार आहे. तसेच एकूण १,१०० रिसोर्स पर्सन्स (प्रशिक्षक) यांना प्रशिक्षित करावयाचे असून ते या लोकनियुक्त प्रतिनिधींना शिक्षण देतील.

"यशदा" पुणे मध्ये १०० प्रशिक्षकांना दोन दिवसांचे प्रशिक्षण देण्यात आले आहे. प्रथमतः प्रत्येक जिल्ह्यातून २,५०० समासद (लातूर व उस्मानाबाद हे जिल्हे वगळून) असे एकूण ६७,५०० समासदांना दोन दिवसांचे प्रशिक्षण देण्याचे राज्य शासनाने योजले होते. त्यानंतर डिसेंबर १९९६ मध्ये प्रत्येक जिल्ह्यातील एकूण ५,००० सदस्यांना प्रशिक्षण देण्याचे राज्य शासनाने ठरविले, शासनाने असेही ठरविले आहे की, हे प्रशिक्षण स्वयंसेवी संस्थांमार्फत देऊन त्यांना प्रत्येक सदस्यामागे रुपये १०/- द्यावयाचे व त्यापैकी शासन रुपये ५३.५० देईल व प्रतिष्ठानकडे युरोपियन युनियनकडून आलेल्या पैशातून प्रतिष्ठान रु. ३२.५० देईल. हे प्रशिक्षण १३ स्वयंसेवी संस्थांमार्फत देण्यात येत आहे. युरोपियनची युनियनची अशी इच्छा आहे की, सदरचे प्रशिक्षण ३१ मार्च १९९७ पर्यंत पूर्ण व्हावे, परंतु निवडणूकांच्या आचार संहितेमुळे, पावसामुळे व काही स्वयंसेवी संस्थांच्या मंदगती प्रशिक्षणामुळे या नेमून दिलेल्या तारखेपर्यंत होऊ शकले नाही, ही वस्तुस्थिती युरोपियन युनियनच्या निदर्शनास आणून दिली व प्रतिष्ठानने सुचविले की, हे प्रशिक्षण ३१ मार्च १९९८ पर्यंत पूर्ण करण्याचा आठोकाट प्रयत्न करू. आतापर्यंत एकूण अंदाजे ४०,००० ग्रामपंचायत सदस्यांचे प्रशिक्षण पूर्ण झाले आहे.

प्रशिक्षणाच्या संघ प्रगतीचा विचार करून प्रतिष्ठानने शासनाकडे अशी शिफारस केली आहे की, स्वयंसेवी संस्थांच्या संख्येत (१२ जिल्ह्यामध्ये) वाढ करावी. ही बाब राज्य शासनाच्या विचाराधीन आहे.

पंचायत समिती व जिल्हा परिषद निवडणूका नुकत्याच पूर्ण झाल्या आहेत. नवनिर्वाचित लोकप्रतिनिधींच्या प्रशिक्षणाचे काम सुरु करण्याबद्दलचा प्रस्ताव राज्य शासनाकडे सादर केला असून शासनाच्या विचाराधीन आहे. प्रशिक्षणासाठी लागणारे शिक्षण साहित्य व पृष्ठाधार साहित्याची आवश्यकता भासल्याने डॉ. बी.बी. माडलेकर, मानद प्रशिक्षण सल्लागार यांनी हे काम पूर्ण केले असून ते राज्य शासनाकडे पाठविले होते. त्यावर शासनाने दिलेल्या सूचनांनुसार हे साहित्य विस्तारून दिले व ते पुन्हा शासनाकडे पाठविले आहे. हे साहित्य छापून घेऊन ते पंचायत समिती सदस्य, जिल्हा परिषद सदस्य, मुख्य कार्यकारी अधिकारी, अध्यक्ष जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा आणि प्रशिक्षकांना देण्याचा विचार आहे. यासाठी सुमारे ८,००० प्रती लागतील. सुमारे ३,००,००० ग्रामपंचायत सदस्यांना प्रशिक्षित करावयाचे आहे. आतापर्यंत शासनाच्या अनुमोदित यासाठी विस्तृत प्रकल्प तयार करून त्यासाठी युरोपियन युनियनकडून आर्थिक मदत

मिळविण्याचा प्रयत्न करावयाचे योजिले आहे. राज्य शासनही या प्रकल्पाला सहाय्य व मदत करील, अशी अपेक्षा आहे. कारण त्यांना केंद्र शासनाकडून या कामासाठी सहाय्य मिळते.

#### १७. साक्षरता प्रकल्प (प्राथमिक शिक्षण प्रकल्प)

प्रतिष्ठानतर्फे "प्रथम-प्राथमिक शिक्षण उपक्रम" या संस्थेच्या सहकार्याने प्राथमिक शिक्षण प्रकल्प (साक्षरता) राबविण्याचा निर्णय पूर्वीच घेतलेला आहे. गेल्या शालेय वर्षाची सुरुवात २६० बालवाड्या जुलै ते सप्टेंबरच्या दरम्यान उघडून झाली. वर्षाअखेर ही संख्या ४५६ झाली. जुलै-ऑगस्ट १९९७ मध्ये ही संख्या १२८० होईल.

१४ ऑगस्ट १९९६ रोजी ६३८ महानगरपालिका शाळांतून "प्रथम" च्या सहकार्यान आनंददायी शिक्षणाची "गंमतजत्रा" भरविली होती. होमी भाभा विज्ञान शिक्षण केंद्र व अन्य स्वयंसेवक नागरिकांनी सुमारे ३५० शाळांना प्रत्यक्ष भेटी दिल्या.

गेल्या वर्षात "प्रथम" तर्फे मनकवडी, कांची, कुरघोडी, फत्रे, सापाशिडी, डीजो-डाजो अशा विविध नावांचे आकर्षक खेळ निर्माण करून महानगरपालिकेच्या प्राथमिक शाळेतील प्रत्येक वर्गाला (इयत्ता १-४) त्यांना उपयुक्त त्या खेळांचा संच देण्यात आला.

शैक्षणिक खेळ तयार करण्याची स्पर्धा जानेवारी ते मार्च १९९७ ह्या काळात आयोजित करण्यात आली. सर्व पालिका शिक्षकांना ही स्पर्धा खुली होती. प्रत्येक बोट (सुमारे १५-१६ शाळा) मध्ये सर्वोत्कृष्ट खेळांना प्रशस्तीपत्र देऊन प्रत्येक बॉर्डमध्ये सर्वोत्कृष्ट खेळाला रु. ५००/- बक्षिस देण्यात आले. शहर पातळीवर तीन खेळांची निवड होऊन त्यांना प्रत्येकी रु. १५००/- पारितोषिक देण्यात आले.

मागे पडणा-या मुलांसाठी ४२ अभ्यासवर्ग फेब्रुवारी ते एप्रिलच्या दरम्यान चालविले गेले. विविध शाळांतून शाळेच्या वेळेबाहेर चालविलेल्या ह्या वर्गामध्ये सुमारे इयत्ता-३ री, ४ थीचे १००० विद्यार्थी होते.

१९९६-९७ ह्या वर्षात (एप्रिल ते मार्च) "प्रथम" ला एकूण रु. ४२ लाख अनुदान मिळाले. ह्यापैकी सुमारे रु. ३९ लाख खर्च झाले. देणगीदारांमध्ये युनिसेफ, आय.सी.आय.सी.आय., आय.डी.बी.आय., हिन्दुस्थान पेट्रोलियम, स्टारलाईट फाँडेशन, यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, इनरव्हील क्लब, एच.डी.एफ.सी. यांचा समावेश आहे.

#### १८. यशवंतराव चव्हाण स्कॉलरशिप

##### १) भटक्या जमातींचा पथदर्शक संशोधन प्रकल्प

भटक्या विमुक्त जमातींच्या संबंधीचा संशोधन प्रकल्प विमुक्त जमाती पुरता श्री. लक्ष्मण माने यांनी पूर्ण केला व 'विमुक्तायन - महाराष्ट्रातील विमुक्त जमाती : एक चिकित्सक अभ्यास' हा ग्रंथ भारताचे पंतप्रधान श्री. एच. डी. देवे गौडा यांच्या हस्ते १२ मार्च १९९७ रोजी प्रकाशित झाला. भारतीय भटक्या विमुक्त विकास व संशोधन संस्था, सातारा यांनी प्रतिष्ठानला कळविले की, भटक्या जमातींच्या संशोधन प्रकल्पाची मोडणी करताना अनेक अडचणी दिसल्या, त्यापैकी प्रमुख अडचण म्हणजे ते समूह सतत भटकत असतात. म्हणून त्यांचा अभ्यास पथदर्शक प्रकल्प म्हणून करावा लागेल, व यासाठी त्यांनी प्रकल्प प्रस्ताव सादर केला. प्रतिष्ठानने याबाबत विचार करून सदर प्रकल्पाचा अंदाजित खर्च रुपये १,७९,०००/- मान्यता दिली. प्रकल्पाचे संशोधन काम चालू आहे.

२) आदर्श गांव व संशोधन प्रकल्प :

काही स्वयंसेवी संस्था/व्यक्तिनी भारतामध्ये बऱ्याच ठिकाणी 'आदर्श गांव' म्हणून विकास साधला आहे. आदर्श गावांचा हा प्रयोग बहुतांशी यशस्वीरितेने संपन्न झाला असला तरी त्याचपद्धतीने आदर्श गावांची हबेहब प्रतिकृती इतर ठिकाणी करण्यासाठी विशेष प्रयत्न झालेले नाहीत. तसेच आदर्श गावांचा त्या त्या ठिकाणच्या स्थानिक बाबी लक्षात घेऊन विकास करण्यात आलेला आहे. या आदर्श गावाबाबतचे संशोधन करून एकत्रित ग्रामीण धोरण आखता येणे शक्य आहे किंवा कसे, याबाबत अभ्यास करावा, असा प्रस्ताव श्री. सी.ई. मधुकर, टाट इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल सायन्स यांनी सादर केला. या संशोधन प्रकल्पाचे महत्व लक्षात घेता, त्यांना प्रतिष्ठानने दोन वर्षासाठी एकूण रुपये १ लाख ५० हजार शिष्यवृत्ती मंजूर केलेली आहे. श्री. मधुकर यांनी कामाला सुरुवात केली असून त्यांनी आपला प्राथमिक अहवालही प्रतिष्ठानला सादर केलेला आहे.

३) श्री. गो.भा. पवार, सोलापूर यांना 'महर्षी विठ्ठल शिंदे : जीवन व कार्य' या विषयावर रुपये ७५,०००/- पर्यंत शिष्यवृत्ती मंजूर केलेली आहे. त्यापैकी रुपये २५,०००/- त्यांना देण्यात आले आहेत. प्रकल्प अहवाल त्यांच्याकडून प्राप्त झाल्याचा आहे.

४) श्री विठ्ठल दि. पाटील, कराड जि. सातारा यांना 'यशवंतराव चव्हाण फेलोशिप' (यशवंतराव चव्हाण : विचार व कर्तृत्व अन्वेषण) या विषयावर रुपये ७५,०००/- ची शिष्यवृत्ती मंजूर करण्यात आली होती. त्यांनी फेलोशिप अहवाल सादर केला आहे. 'फेलोशिप' व्यतिरिक्त त्यांनी यशवंतरावजी चव्हाण यांच्या कार्याविषयी अन्य माहिती मिळविली आहे. म्हणून एकूण एक लाख रुपये श्री. पाटील यांना शिष्यवृत्तीसाठी अदा करण्यात आले.

५) महाराष्ट्राच्या औद्योगिकरणाचे सामाजिक आणि सांस्कृतिक परिणाम - संशोधन प्रकल्प :

महाराष्ट्रात सर्वसाधारणपणे मोठ्या प्रमाणात औद्योगिक विकास झाला आहे. औद्योगिकरणाबरोबर सामाजिक, आर्थिक आणि सांस्कृतिक क्षेत्रातही फार मोठे फेरबदल आढळतात. औद्योगिकरणाचे समाजावर, माणवर, संस्कृतिवर, लोकांच्या रहाणीमानवर काय परिणाम झाले यांचा अभ्यास करण्यासाठी श्री. प्रकाश देशमुख, पत्रकार यांना अभ्यासवृत्ती देण्यात आली होती. श्री. देशमुख यांनी टप्प्या-टप्प्यात काम करावयाचे आहे व त्यांनी काम सुरू केले आहे.

म्हाराष्ट्र शासनाच्या उद्योग खात्याने प्रकल्प उपयुक्त असल्याचे व प्रकल्पाला खात्याचा पाठिंबा असल्याचे कळविले आहे.

११. गोदरेज कंपनीने विक्रोळी येथील देणगी म्हणून देऊ केलेली जमीन :

गोदरेज कंपनीने विक्रोळी येथील सुमारे ६ एकर जागा प्रतिष्ठानच्या उपक्रमासाठी देणगी म्हणून देण्याचे मान्य केले आहे. सदर जागा इंडस्ट्रियल झोनमध्ये येत असल्याने ती 'रेसिडेंशल' झोनमध्ये अंतर्भूत करावी, म्हणून बृहन्मुंबई महानगरपालिका यादेकडे प्रस्ताव सादर केलेला आहे. महानगरपालिकेने आर्किटेक्ट मार्फत कोणते उपक्रम जागेत राबविण्यात येणार आहेत ते स्पष्ट करून प्रस्ताव सादर करावा असे निर्देशित केले आहे. न्यानुसार 'यशवंतराव चव्हाण इन्स्टिट्यूट ऑफ डेव्हलपमेंट स्टडीज अँड रिसर्च' स्थापन करण्याचा इच्छा असल्याने महानगरपालिकेस कळवून त्याबाबत प्रस्ताव लवकरच सादर करण्यात येईल. सदर जागेचे हस्तांतरण करून प्रतिष्ठानला देण्यास परवानगी मिळवी अशी विनंती महसूल विभागास करण्यात आलेली आहे.

## २०. प्रतिष्ठान व इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ पब्लिक अॅडमिनिस्ट्रेशन, 'महाराष्ट्र शाखा'

यांच्या संयुक्त विद्यमाने दरवर्षी 'यशवंतराव चव्हाण मेमोरियल लेक्चर' आयोजित करण्याचे ठरले असून, यासाठी वार्षिक अनुदान रुपये १०,०००/- वरील संस्थेला देण्याचे प्रतिष्ठानने मान्य केले आहे. त्यानुसार दि. २६-११-१९९६ रोजी मान. श्री. एन.ए. पालखीवाला यांचे 'भारताची सांप्रत आर्थिक स्थिती' या विषयावर व्याख्यान झाले.

## २१. यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई व भूमाता चॅरिटेबल ट्रस्ट, पुणे

वरील दोन्ही संस्थांनी आयोजित केलेली 'इंटरनॅशनल अंग्रीकल्चर इंजिनिअरिंग कॉन्फरन्स' पुणे येथे दिनांक ९ ते १२ डिसेंबर १९९६ रोजी संपन्न झाली. या परिषदेमध्ये भारतातील ७२ प्रतिनिधी व कॅनडा, इंडोनेशिया, इटली, कोरिया, जपान, चायना, थायलॅन्ड, यु.एस.ए., आस्ट्रेलिया, जर्मनी व बांगलादेश या देशांचे ४५ प्रतिनिधी उपस्थित होते. या परिषदेमध्ये अ) फार्म पॉवर अँड मॅशिनरी ब) सॉईल अँड वॉटर इंजिनियरिंग क) पोष्टहारवेस्ट अँड बायोटेक्नालॉजी आणि ड) अंग्रीकल्चर सिस्टिम व त्याच्याशी संबंधित विषयांवर सखोल चर्चा झाली.

## २२. यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठात यशवंतरावजी चव्हाण यांचा पुतळा :

यशवंतराव चव्हाण मुक्त महाराष्ट्र विद्यापीठ, नाशिक यांनी विद्यापीठ परिसरात यशवंतरावजी चव्हाण यांचे तैलचित्र अथवा 'बस्ट' देणगी म्हणून देण्याची विनंती केली आहे. विद्यापीठास पुतळा देण्याचे प्रतिष्ठानने मान्य केले आहे व याबाबत संबंधितांशी चर्चा करून कार्यवाही होत आहे.

## २३. महाराष्ट्र महिला व्यासपीठ :

महिलांच्या विकासाचा एक भाग म्हणून जून-जुलै-ऑगस्ट १९९६ मध्ये 'महिला नेतृत्व विकास' कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते. या व्याख्यानांसाठी १. महिला रोजगार २. शरिराची ओळख-स्त्री आरोग्य ३. संस्थांचे प्रकल्प : अपेक्षा व प्रश्न ४. सहभागी शिक्षण ५. महिलांना पोलीस स्टेशनबाबत येणा-या समस्या इ. विषयावर व्याख्याने आयोजित करण्यात आली.

तसेच महाराष्ट्र महिला व्यासपीठा मार्फत दर सोमवार ते गुरुवार महिलांसाठी मार्गदर्शन केंद्र सुरू करण्यात आले आहे. त्यानुसार महिला आर्थिक विकास, महिलांचे अधिकार, कायदा सहाय्य, महिला आरोग्य, पंचायत राज याबाबत माहिती दिली जाते. या केंद्राचे कार्य विस्तारण्यासाठी आणि कार्यपद्धती अधिक प्रभावी बनविण्यासाठी महिला संघटना आणि महिला मंडळ यांच्यासाठी कार्यक्रम आयोजित करण्यात आले.

ऑक्टोबर ९६ मध्ये महाराष्ट्रातील स्वयंसेवी संस्थांसाठी 'स्वयंसेवी संस्था-स्वरूप व दिशा' या विषयावर दोन दिवसांचे चर्चासत्र आयोजित करण्यात आले होते. महाराष्ट्रातील विविध ५० संस्थांचे प्रतिनिधी या चर्चासत्रांमध्ये सहभागी झाले. या चर्चासत्राचे उद्घाटन श्री. मुकुंद घारे यांच्या हस्ते झाले. या चर्चासत्रात श्री. मोहन धारिया, श्री. मिनार पिपळे इत्यादी मान्यवरांनी मार्गदर्शन केले व महाराष्ट्रातील अनेक मान्यवर सहभागी झाले.

१३ फेब्रु. ९७ रोजी सरोजिनी नायडू यांच्या जयंती निमित्ताने 'रोशनी' केंद्राचे उद्घाटन न्याय श्री चंद्रशेखर धर्माधिकारी यांच्या हस्ते झाले. रोशनी केंद्राचा भाग म्हणून 'रोशनी' परिसंवादमाला सुरू करण्यात आली आहे. 'स्त्री अत्याचार विरोधी कार्य - दशा आणि दिशा' 'स्त्री अत्याचार विरोधी कार्य - प्रतिबंधक झेड क्लायलन्स योजना' 'देवदासी पुनर्विकास व बालविवाह प्रतिबंधक कायदा' इत्यादी विषयांवर व्याख्याने यशस्वीरित्या आयोजित करण्यात आली. श्रीमती शारदा साठे, श्रीमती सुधा कुलकर्णी, श्रीमती नीलम गोहरे, श्रीमती रुपा शहा इत्यादींनी मार्गदर्शन केले.

‘रोशनी’ केंद्रामध्ये सध्या पंधरा केसेस नोंदविल्या गेल्या आहेत यातील दोन केसेस बांद्रा येथील कोर्टामध्ये घटस्फोटासाठी पाठविण्यात आल्या आहेत. इतर केसेससाठी समझोता करण्याचा प्रयत्न चालू आहे. यासाठी अ. लीला मेहता दर मंगळवार व गुरुवार रोशनी केंद्रात येतात.

## २४. नवभारत युवा आंदोलन :

नवभारत युवा आंदोलनाच्या वतीने महाविद्यालयीन विद्यार्थी-विद्यार्थिनी व वस्ती-गांव पातळीवर कार्यरत अस्था-या तसेच नव्याने सामाजिक कार्यात येऊ इच्छिणा-या शेकडो युवक-युवतीपर्यंत पोहचण्याचा यशस्वी प्रयत्न करण्यात आला. वक्तृत्व व निबंध स्पर्धा (कार्यशाळेसह) एडस् प्रतिबंधक व इतर कार्यशाळा, चर्चासत्रे, बैठका, व्याख्याने आदि माध्यमांचा त्याकरिता उपयोग करण्यात आला.

यशवंतराव चव्हाण स्मृती गुणगौरव चषक स्पर्धा या वर्षात एकूण तीन विद्यापीठांत - मुंबई, पुणे व शिवाजी (कोल्हापुर) घेण्यात आल्या. पूर्वतयारीसाठी कार्यशाळा घेऊन वक्तृत्व व निबंध या प्रकारात ही स्पर्धा घेण्यात आली. प्रत्येक विद्यापीठाकडून सुमारे १०० ते १२५ मुला-मुलींनी यात सहभाग घेतला. कार्यशाळेत मार्गदर्शक म्हणून राज्यातील मान्यवर साहित्यिक, कार्यकर्ते व तज्ज्ञांनी भाग घेतला. नम्रता हेलपेज ट्रस्ट, फलटण व बहुजन शिक्षण संघ, अहमदनगर यांनी संयोजनात महत्वपूर्ण सहकार्य केले.

एडस् प्रतिबंधक प्रशिक्षण नेतृत्व कार्यशाळा विविध ठिकाणी घेण्यात आल्या. आंदोलनाने स्वतंत्रपणे फलटण, मुंबई येथे घेतलेल्या कार्यशाळाशिवाय मुंबई विद्यापीठाच्या सहकार्यानेही महिलांसाठी एडस् प्रतिबंधक प्रशिक्षण नेतृत्व कार्यशाळा घेण्यात आली. यात सहभागी झालेले कार्यकर्ते ठिकठिकाणी एडस् प्रतिबंधक उपक्रमात पुढाकार व सहभाग घेत आहेत. राष्ट्रीय एडस् नियंत्रण संघटनेच्या (नॅको) मार्गदर्शानुसार हे प्रशिक्षण घेण्यात येते.

मुंबई - ठाणे विभागात पथनाटय चळवळीची सामाजिक प्रबोधनात खूपच मोठी भागीदारी होत असते. यातील प्रमुख कलावंत व कार्यकर्ते यांची चव्हाण सेंटर येथे एकदिवसीय कार्यशाळा घेण्यात आली. यात नाटयक्षेत्रातील मान्यवर व सभोरे २० संस्था/संघटनांच्या कलावंत - कार्यकर्त्यांनी सहभाग घेतला. याप्रसंगी काही पथनाटयेही सादर करण्यात आली. राष्ट्रीय एकता समिती, मुंबई या संस्थेचे सहकार्य या उपक्रमास लाभले. एडस् प्रतिबंधक व व्यसनमुक्ती या विषयांवर मुंबईत विविध ठिकाणी पथनाटये सादर करण्यात आली.

स्वयंसेवी संस्था व शासन, रेशनिंग व्यवस्था, युवा वर्गापुढील आव्हाने व उपलब्ध संधी, माळशेज रेल्वे परिषद, एडस् प्रतिबंधकाबाबत विधानसभेतील खाजगी विधेयक या विषयांवर एक दिवसाची चर्चासत्रे आयोजित करण्यात आली. यात मान्यवरांनी सहभाग घेतला. माजी कुलगुरु प्रा. डॉ. राम जोशी, माजी विधानसभा अध्यक्ष मान. श्री. मधुकरराव चौधरी, विधानसभा उपाध्यक्ष मा. शरद तसरे याशिवाय अनेक लोकप्रतिनिधी, समाजिक कार्यकर्ते, विचारवंत व तज्ज्ञांचा यात समावेश आहे.

अशिवाय भारतीय स्वातंत्र्याचे सुवर्णमहोत्सवी वर्ष, देशभक्त केशवराव जेधे जन्मशताब्दि वर्ष व क्रांतिज्योति सावित्रीबाई फुले स्मृति शताब्दी वर्षानिमित्त बैठका, परिसंवाद, सांस्कृतिक कार्यक्रम, मुंबई, पुणे, जळगांव कटिकाणी संपन्न झाले. पुण्यातील कार्यक्रमात मान. शरद पवार, मा. दादासाहेब रुपवते, डॉ. बाब आढाव आदिंची भाषणे झाली. त्यासाठी श्री. शिवाजी मराठा सोसायटी, पुणे यांचे सहकार्य लाभले.

## २५. कृषि व सहकार व्यासपीठ

सन १९९६-९७ वर्षात या विभागामार्फत खालील कार्यक्रम घेण्यात आले.

१) शेतीमालाच्या निर्यातीसाठी प्रयत्न : महाराष्ट्रातील शेतीमाल विशेषत : ताजी फळे व भाजीपाला लंडनला निर्यात करण्याबाबत प्रयत्न करण्यात आले. लंडन येथील आयातदारांचे शिष्टमंडळानी दि. १२ ऑगस्ट १६ रोजी प्रतिष्ठानला भेट देऊन मुंबईतील निर्यातदार, प्रतिष्ठानचे अधिकारी, पदाधिकारी यांचेशी चर्चा झाली. दि. २९ सप्टेंबर १६ रोजी श्री. ए.बी. पटेल यांचा पुणे येथे दौरा आयोजित करून पुण्यातील द्राक्ष बागायतदार संघ व महाराष्ट्र राज्य शेती पणन महामंडळ यांच्या अधिकाऱ्यांशी चर्चा घडवून आणली. त्यावेळी प्रतिष्ठानचे मा. बापूसाहेब खेरे स्वतः हजर होते.

२) चिकु उत्पादकांचा डहाणू येथे मेळावा : व्यासपीठाचे श्रीमती विमलाताई रांगणेकर यांच्या सहकार्याने ठाणे जिल्ह्यातील डहाणू येथे दि. २७ ऑक्टोबर १९९६ रोजी चिकु व भाजीपाला उत्पादकांचा मेळावा आयोजित केला होता.

३) समाज विकास केंद्र, चांबळी, ता. पुरंदर : दि. १ सप्टेंबर १९९६ पासून चांबळी, ता. पुरंदर येथे समाज विकास केंद्र मा. बापूसाहेब खेरे यांच्या प्रयत्नाने सुरु झाले आहे. स्थानिक लोकांशी सातत्याने संपर्कात राहून त्यांच्या सहकार्यानि त्यांचा सामाजिक व सांस्कृतिक विकास व्हावा म्हणून प्रतिष्ठानच्या सर्व विभागाचे कार्यक्रम घेण्यात येणार आहेत. यासाठी केंद्रात एक संघटक नेमला असून त्यांचे मदतीला श्रीनाथ शिक्षण संस्थेचे कार्यकर्ते दिलेले आहेत.

१२ ते १८ वयोगटातील विद्यार्थी व युवक यांच्याशी संपर्क साधून त्यांचे शाळेतील शिक्षणक्रमाखेरीज इतर विषयावर प्रबोधन करण्यात येते. यासाठी शिक्षण तज्ञ व समाजशास्त्रज्ञ यांच्या सल्ल्याने एक "जीवन शिक्षण अभियान" हा कार्यक्रम तयार केला आहे. या केंद्रामार्फत पुढीलप्रमाणे काम झाले आहे.

१. चांबळी परिसरातील १६ गावांचा सव्हे
२. केंद्राचे काम करण्यासाठी ५ महिला व ५ युवक यांची निवड
३. मुलांच्या शिक्षणासाठी शिक्षकांच्या संपर्कात राहून मार्गदर्शनवर कार्यक्रम केले.
४. महिलांच्याकडून आरोग्यविषयक तक्ते भरून घेतले.

अ) दिनांक १० ऑक्टोबर १६ रोजी सासवड येथे पुरंदर तालुक्यातील सर्व विद्यालयातील मुख्याध्यापकांची सभा घेतली.

ब) दि. २५ नोव्हेंबर १६ रोजी मा. चव्हाणसाहेबांची पुण्यतिथी साजरी केली.

क) दि. २८ नोव्हेंबर १६ रोजी महात्मा ज्योतिबा फुले यांच्या पुण्यतिथी निमित्ताने महिला मेळावा व चर्चासत्र चांबळी येथे घेतले. या कार्यक्रमासाठी "स्त्री आधार केंद्र, पुणे" यांच्या कार्यकर्त्या आल्या होत्या. त्याच दिवशी कृषि औद्योगिक विद्यालय चांबळी येथील ८ वी ते १० वी मधील फक्त विद्यार्थीनीना स्वतंत्र बसवून त्यांच्या आरोग्यविषयक शंका निरसन व सल्ला दिला. महिला मेळाव्यांत महिला बचत गटाविषयीही सविस्तर चर्चा झाली.

क) दि. ३१ डिसेंबर १६ ला शेतकरी मेळावा घेण्यात आला. श्री. कैलास उध्दव शेंडेकर यांनी शेतकीचे उत्पादने व वस्तुस्थिती या विषयावर मार्गदर्शन केले.

ड) दि. ३१ डिसेंबर १६ ला चांबळी येथे महाराष्ट्र शासनाच्या पाणलोट प्रशिक्षण योजनेअंतर्गत महिला मेळावा झाला. त्यात शासकीय अधिकार्यामार्फत कृषि उत्पादनाविषयी माहिती देण्यात आली.

४) समाज विकास केंद्र, मावळ, जि. पुणे

दि. १५ नोव्हेंबर १७ पासून पुरंदरच्या धर्तीवर हे केंद्र सुरु करण्यात आले. मावळमधील दुधिवरे गावी श्री. बापूसाहेब खेरे यांच्या "कॅट्रीसाईड रिसोर्स डेव्हलपमेंट ट्रस्टने" सुमारे रु. ५,०००/- खर्चून केंद्राच्या कार्यालयासाठी



जावा दिली आहे. मध्यमधील १० गावे पवनानगर व लोणावळ परिसरातली या कार्यक्रमात घेतली आहेत.

५) चव्हाणसाहेबांची ८४ वी जयंती : १२ मार्च १७ रोजी चव्हाणसाहेबांची ८४ वी जयंती पुरंदर व मावळ तालुक्यातील २८ प्राथमिक व माध्यमिक शाळांमधून साजरी करण्यात आली. त्यासाठी महाराष्ट्र सहकारी मुद्रणालयातून फोटो मिळविले व ते फ्रेम करून या शाळांना भोफत दिले.

६) पीक विमा योजनेबाबतचा अभ्यास : कृषि मंत्री, भारत सरकार यांनी सर्व खासदारांना या योजनेत सुधारणा सुचविण्याच्या सूचना पाठविण्यास सांगितले होते. मा. शरदराव पवारसाहेबांच्या सूचनेवरून मा. बापूसाहेब खरे यांच्या संकेतस्थळावरील पुणे येथील महाराष्ट्र शासनाचे कृषि अधिकारी, सांख्यिकीय अधिकारी, जनरल विमा अधिकारी, डॉ. मुळीक व श्री. एस.टी. भिडे यांच्या सहकार्याने केलेले अभ्यासपूर्ण निवेदन भारत सरकारकडे पाठविण्यात आले.

३) कस्तुरी सत्काराच्या १९९७-९८ सालाच्या अंदाजपत्रकावर चर्चासत्र

दि २९ मार्च ९३ रोजी कस्तुरी सत्काराच्या लोकसभेत सादर झालेल्या अंदाजपत्रकावर मुंबईतील शिखर संस्थांच्या अध्यक्ष व कार्यकर्ते संघटकांचे चर्चासत्र व राष्ट्रीय सहकारी परिषदेसाठी तज्ज्ञांनी तयार केलेले प्रबंध याचे बुकलेट तयार केले व ते नियोजन मंडळ व खासदार यांना पाठविले.

२६. यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान कायदेविषयक सहाय्य व सल्ला फोरम

विधी सक्षरता कार्यक्रम (लिफ्ट लिटरसी प्रोग्राम) : सामान्य लोकांना त्यांच्या दैनंदिन जीवनाशी निगडित असलेल्या कायद्यासंबंधी व त्यांच्या वैधानिक हक्कांसंबंधी माहिती करून देण्यासाठी विविध प्रकारचे विधी सक्षरता कार्यक्रमाचे आयोजन केले. ग्राहक संरक्षण कार्यशाळा, सहकार कायद्यासंबंधी चर्चासत्र, संसदीय हक्क, न्यायसंस्था व कृतसंस्था परिषद, पंचायत राज परिषद, ग्राहक संरक्षण कायदा-जागतिक दृष्टीकोन, 'नो युवर त्व' आदि कार्यक्रम संपन्न झाले. या विषयावरील कार्यशाळेस प्रत्येकी सुमारे १५० ते ५०० व्यक्ती सहभागी झाल्या.

फोरम मार्फत महाराष्ट्र अंधश्रद्धा निर्मूलन विधेयक तयार करण्यात येऊन ६ सप्टेंबर ९६ रोजी महाराष्ट्र शासनाला सादर करण्यात आले. तसेच फोरममार्फत महाराष्ट्र (विधी व न्याय) कमिशन विधेयक ९६ तयार करण्यात येऊन शासनाला सादर करण्यात आले आहे.

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानला मिळणारे सर्वांचे सहकार्य व प्रेम यामुळेच प्रतिष्ठानची वाटचाल यशस्वीरित्या सुरू असून यापुढील काळात ती अधिक जोमाने होईल असा आम्हाला विश्वास वाटतो.

२ ऑगस्ट १९९३

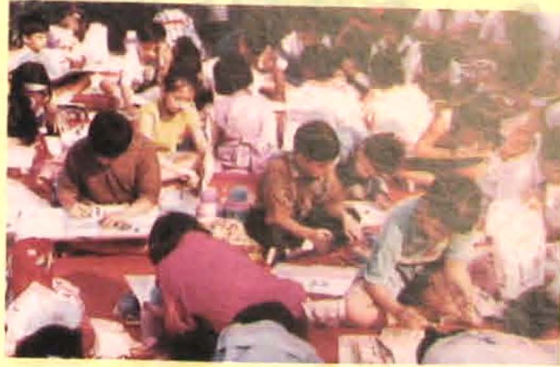
विश्वस्त मंडळ/कार्यकारिणी  
यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई.



यशवंतराव चव्हाण राष्ट्रीय पुरस्कार मा. श्री. सी. सुब्रमण्यम्  
माजी केंद्रीय मंत्री व माजी राज्यपाल महाराष्ट्र यांना  
तत्कालीन पंतप्रधान मान. श्री. देवे गौडा यांचे हस्ते प्रदान.



यशवंतराव चव्हाण राष्ट्रीय पुरस्कार मान श्री. बियांत सिंग  
माजी मुख्यमंत्री, पंजाब (यांना मरणोत्तर) श्रीमती जसवंत कौर  
(पत्नी) यांना डॉ. फारूख अब्दुल्ला मुख्यमंत्री, जम्मू काश्मीर  
यांचे हस्ते प्रदान.



भावी चित्रकार "रंगविजे स्पर्धेत" भाग घेतल्या.



यशवंतराव चव्हाण सामाजिक एकात्मता पारितोषिक श्रीमती  
शांताबाई दाणी समाजसेविका यांना डॉ. फारूख अब्दुल्ला,  
मुख्यमंत्री जम्मू काश्मीर यांचे हस्ते प्रदान.



मा. श्री. मधु दंडवते, चेअरमन - प्लेनिंग कमिशन, नवी  
दिल्ली हे "सिपोईझम, पार्लमेंटरी प्रोसेसजनस, ज्युडीशियरी  
अॅण्ड दि प्रेस" कार्यक्रमात सहभागी झाले असताना.



पशवंतराव चव्हाण केंद्र  
उद्घाटन  
भारताचे राष्ट्रपती  
मा श्री आर.वेंकटरामन  
यांच्या शुभ हस्ते भण्डारण झाले  
शुक्रवार दि. ८ जानेवारी १९९२

पशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान मुंबई  
पशवंतराव चव्हाण केंद्र  
शिलान्यास  
महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री  
श्री.शरदराव पवार  
यांच्या शुभ हस्ते संपन्न झाला  
बैशाख व ८ शके १९११.रविवार दि. २८ मे १९८९